

X.

Соні полегшало; и в Жуківці повеселійшало, особливо як в кінці весни прийшла від Рисі звістка, що вона іде до дому.

— „Видно, що я не зовсім грішна," говорила Жучиха стара. „Бог почув мої молитви: сохранив моїх дітей и одвернув од Рисі нещастє. Яка б то вона була безталанна, коли б одружилась з Джуром."

Рися довідавшись, що в Петербурзі заводять при медицинській академії курси для женщин, стала на тім, щоб залишити цюрихський університет и перебраться у Петербург, сподіваючись на те, що разом одчинять усі чотири курси и вона здасть екзамен прямо в четвертий курс.

Чим більш підходив той день, в котрий сподівались Рисю в Жуківку, тим більш Жучиха становилась неспокоїна; серце матери лічило не дні, а години. Забула стара Жучиха про все, тільки одно й було у неї на думці, щоб швидче приїхала Рися. Стара не зводила своїх очей з воріт: як тільки загуркотять на улиці колеса, вона зараз и біжить до вікна.

— „Йване, Йване!.. Параско! Параско!" гукає вона на слуг, „біжить швидче до воріт, подивіться, чи не Рися іде."

На-силу дождалась стара приїзду своєї любої Рисі. Рисю й пізнати трудно було, так вона змінилась: піросла, роздобріла...

— „Де се, Рисю, твоя коса?" питалась стара у Рисі, дивлячись на її обстрижену голову. „Ти мабуть нездужала, так вилзли коси?"

— „Ні, матусю, се я умисне обстриглась."

— „На що?"

— „Красче так, менше діла; з довгою косою й возня велика: треба її чесати, вбирати, тратити час — а часу у мене зайвого не було; треба було пильновати про вченє... От я й обстриглась, так красче, швидче."

— „Може воно й так," одповіла стара, „то якось не яково, чудно... у дівчини обстрижена голова, наче у хлопця... Наші люде очи тобі висміють... у нас дівоча коса — святе діло."

— „Байдуже! хай сміються!"

— „Та вже ж, дарма ярма, аби воли були; дарма коса, аби ти була з нами," говорила стара Жучиха.

Не та справді стала Рися. Не тільки з лиця, не тільки в своїм убранні, але й думками своїми вона перемінилась. Вона розпитувала Семена про жите селян, про їх потреби материяльні и духовні, и кожен раз свою розмову кінчала нагадуючи слова Віренка: „в селі, та в землі наша сила..." Вона рівнала жите селян на Україні до жита селян за кордоном. Не стояв перед її очима на Україні той страшений пролетаріят, котрий вона бачила за кордоном, але ще страшнійше єго стояла темнота и убожество українских селян.

— „Що, Сеню, твоя каса добре йде?" питала вона у брата.

— „Дуже добре и користоно."

— „Що ж, ти на касі и став?"

— „Се-б то як?"

— „Завів касу — тай годі и вся поміч селянам?"

— „Ні, не вся; зимою купуємо гуртову молотілку и віялку и заведемо при касі гуртову крамничку."

— „А далі?"

— „Далі побачимо: що треба буде, те й заведемо."

— „Се все паліятиви."

— „Правда! але краще ніж нічого."

— „А я ось-що гадаю: коли б матуся виділила мою частину землі, я б її подарувала Куличанам..."

— „Ні, Рисю! матуся, покіль жива, сего не зробить."

— „Певно, що не зробить; а коли б зробила, ти б що на се сказав?"

— „Поможи Боже!"

— „Памятай же се слово!"

— „Коли воно моє, так я й не забуду ёго."

Швидко минуло літо. Не вспіла стара Жучиха й наговориться з Рисею!.. Прийшла спасівка — и Рися подалась до Петербурга. Подамось же и ми за нею.

(Кінець II. часті.)